

משנה שרחה

צינונים ושו"תים בפרשה מכילת מדרשו ושיעוריו של

הגאון הניקא

רבינו שלמה יהודה שליט"א

פרשת משפטים

דין אמת לאמתו הוא לפעמים בסוד הגלגולים

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁשִׁים לַפְּנִיָּהֶם (כא, א). בזה"ק (סבא דמשפטים, צד): דרש פסוק זה בסוד גלגוליל הנשמות, וז"ל: 'וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁשִׁים לַפְּנִיָּהֶם', תרגום ואלין דיניא דתסדר קדמיהון, אלין אינון סדורין דגלגולא, דינין דנשמתין דאיתדנו כל חד וחד לקבל עונשיה, עי"ש כל הענין. וביאר בספר דגל מחנה אפרים (ריש פ' משפטים) בשם הבעש"ט הק', שאע"פ שכל הפרשה כולה עוסקת בדיני ממונות, יש לזה שייכות גם לענין הגלגולים, שכאשר יודע בעצמו שבודאי הוא זכאי בדין, וחייבוהו הדיינים ע"פ דין התורה, זהו אמיתות התורה ונועם דרכיה, כי בודאי מסתמא היה חייב בגלגול העבר לאיש הדין עמו, וכעת חייבתו התורה לשלמו כדי לצאת ידי חובתו, וחבירו שלוקח עתה המעות במרמה, הוא עתיד ליתן את הדין, וכאלה רבים בעניני דינים, והכל מנפלאות תעלומות של בורא כל הנשמות, המסבב ומנהיג את עולמו ע"פ התורה בחדס וברחמים, ובצדק ובמשפט אמת, לשפוט בין איש ובין רעהו ובין שורו וחמורו. ובספר מקור מים חיים (ריש פ' משפטים) הביא בשם ספר דברים ערבים (ח"א, פ"א יח) מעשה שהיה, שביקש הרה"ק המגיד ממעזריטש זיע"א מהבעש"ט הק' שיאמר לו פירוש מאמר זוהר זה, ואמר לו הבעש"ט שישקיף על איזה אילן ביער, וראה איש אחד עם סוס מזויין ששכח שם ארנקי שלו עם מעות, ובא אחר ולקחה, ובא איזה עני לפוש תחת אותו אילן, וחזר בעל הארנקי והיכהו מכות רצח ופצע, וכאשר חזר המגיד לרבו הבעש"ט הק', אמר לו שהאיש הראשון היה חייב לאיש השני סך זה שהיה בארנקי, והאיש השלישי העני היה הדיין, ופטרנו בלא שום חקירה ודרישה, לכן עתה ע"פ הגלגול שילם הראשון לשני את חובו, והדיין קיבל עונשו.

אימתי נאמרה פרשת שילוח עבדים

אם במצרים או במרה או אחרי מתן תורה

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁשִׁים לַפְּנִיָּהֶם, כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָדִי וְגו' (כא, א-ב). ישנם כמה שיטות אימתי נאמרה פרשת עבד עברי, וכל דיני נזיקין. א. בירושלמי (ר"ה פ"ג ה"ה) איתא שנאמרה בזמן יציאת מצרים מדכתיב (ו, יג) 'וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן,

וַיִּצְוֶם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פְּרַעַה מֶלֶךְ מִצְרַיִם, לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם', על מה ציום, על פרשת שילוח עבדים, ולא נענשו ישראל אלא עליה, וכמדוקדק בלשה"כ בהפטרות הפרשה (ירמיה לד, יג-יד) 'אֲנֹכִי כִרְתִּי בְרִית אֶת אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצֵאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לְאֹמֶר, מִקֶּץ שָׁבַע שָׁנִים תִּשְׁלַחוּ אִישׁ אֶת אֲחִיו הָעֲבָדִי אֲשֶׁר יִמְכֹּר לָהּ, וְעֲבָדָהּ שָׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוּ חֲפָשִׁי מֵעִמָּךְ^(א). ב. במכילתא (משפטים, מס' דנזיקין א) איתא דעת רבי יהודה שנאמרה במרה עם מצוות דינים שנצטוו שם, וכן הוא בתנחומא ישן (משפטים ב) וז"ל: 'כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל פתח במשפט, מה כתיב (טו, כה) 'שֶׁם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט', וכאן למד משה את המשפטים שלמד לישראל. ג. במכילתא (משפטים, מס' דנזיקין א) איתא דעת רבי ישמעאל שנאמרה בסיני, וז"ל: 'וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים', ר' ישמעאל אומר, אלו מוסיפין על העליונים, מה עליונים מסיני אף תחתונים מסיני. וכן משמע בגמ' (קידושין כב:), וכן משמע בתנא"ר (פכ"ב), שנאמרה אחר מתן תורה ובסמיכות אליה, שרצה הקב"ה להראות להם פנים של חיבה, שמשגיח ועוסק בכל פרטיהם ועניניהם הגשמיים, וז"ל: כשעמדו אבותינו על הר סיני לקבל את התורה, באותה שעה נודעו ורעדו ופחדו וחרדו חרדה גדולה וכו', פייסן משה תחילה לישראל, ואח"כ ערך להם נזיקין וכל מדות הדין, דכתיב אח"כ 'וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים וגו'', עי"ש כל הענין^(א). וכן דעת הרמב"ן (כד, א). אמנם המזרחי (כא, א) ס"ל בדעת רש"י שנאמרה מסיני במעמד כל ישראל ובקולות וברקים, כעשרת הדברות ממש^(א).

האם עבד עברי יוצא בשמיטה

שֶׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשִׁבְעִתָּהּ יֵצֵא לְחֶפְשִׁי חָפֵם (כא, ב). איתא במכילתא (משפטים, מס' דנזיקין א) ובירושלמי (קידושין פ"א ה"ב) ש'שביעית' זו היא לחשבון שנות המכירה, ולא לחשבון שנות השמיטה, ולהדיא איתא בגמ' (ערכין יח: נדה מח.) ד'זימנין דבשביעית נמי יעבוד^(א). אמנם בתרגום המיוחס ליונתן (כא, ז) איתא שאמרה עבריה יוצאת בשני שמיטה, וכן איתא שם עוד (כב, ב) גבי 'אם אין לו ונמכר בגנותו', שנמכר עד שנת השמיטה^(א).

בקצה השולחן

^(א) וככל זה איתא שם (פכ"ג) עוד, וביאר בזקוקין דנורא, שאף שלימדם בהלכות מריבות והכאות, מכל מקום היו ישראל בעת ההיא בשלום ובאחדות, דכתיב (יט, ב) 'וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר, ופירש"י ע"פ המכילתא (יתרו, מס' דבחדש א) שנקט הכתוב לשון יחיד, להורות שחנו כאיש אחד בלב אחד, ולא לימדם אלא כנגד דורות הבאים, עי"ש. ^(ב) וראה באור החיים (כא, א) מה שכתב על דברי החזקוני. ^(ג) וכו' בת"כ (בהר ג, ו) ד'אין שביעית מוציא עבדים, וכן פסק הרמב"ם (עבדים פ"ב ה"ב) וז"ל: בתחילת השנה השביעית שלו יצא בן חורין, ואם פגעה בו שנת השמטה בכלל השש, הרי זה עובד בה. ^(ד) וכן הביא בבאור הגר"פ פערלא על סה"מ לרס"ג (ח"א עשין סב, רעב ע"ב), והוסיף שכן הוא בספר הפליאה (ח"ב, כג ע"א) שב'בשנה זו העבד יוצא לחפשי', עי"ש. ובספר יראים (סי' קסו) ש'צוה הקב"ה בהגיע שמיטה ויובל שישלח אדם חפשי עבדו ושפחתו העברים וכו'.

^(א) וביאר במשך חכמה (ו, יג), דהנה איתא במדרש (שהש"ר ד, טו) ששבט ראובן שמעון ולוי נהגו שררה במצרים עי"ש, א"כ ייתכן שהיו להם עבדים עבריים, לכן היה הציווי על ישראל תחילה לשחרר עבדיהם העבריים משעבודם, בכדי שיוכלו לדרוש מפרעה לשחררם משעבודם, ולא יאמר קשטו עצמכם תחילה. ^(ב) וביאר עפ"ז בחידושי מהר"ל דיסקין עה"ת, שע"כ נכתב כאן בלשון עבד עברי, כיון שבמצרים היו מכונים בשם עבריים, כדמצינו בכמה מקומות במקרא וכידוע. עי' נתינה לגר ונפש הגר על ת"א (שמות א, טו יט). ^(ג) כלומר שנאמרה אחר מתן תורה, וז"ל: מה נשתנה אוזן מכל אברים שבגוף. אמר הקב"ה, אוזן ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי 'פִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים' [בפרשת בהר (ויקרא כה, נה)], ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו, ירצע. וראה בחזקוני (כא, א) דפרשת בהר נאמרה אף היא בסיני (תו"כ בהר א, א), עי"ש.

וכתב בילקוט הגרשוני [לרבי גרשון שטרן מלודאש, תלמיד המהר"ם שיק זיע"א] (חידושים בעניני שביעית, ז), שאולי קיבל כן מרבו בגז"ש מדכתיב גבי שמיטת הארץ (ויקרא כה, ד) 'וּבְשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית שָׁפֹת שָׁפֹתוֹן, וְכָתִיב גַּבִּי עֶבֶד עֲבָרִי (דברים טו, יב) 'וּבְשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית תִּשְׁלַחְנוּ חֶפְשִׁי מֵעַמִּי, מִזֶּה לְהֵלֶן שְׁמִיטָה אִף כֹּאֵן שְׁמִיטָה, או היה לו טעם אחר שלא נודע, עי"ש כל הענין. ובספר אוצר החיים [לרבי חיים יהודה עהרנרייך] (ח"א, עמ' ע) הוסיף בשם ספר מצרף לחכמה (פכ"ה), שלכאורה משמע כך גם מדברי הזוה"ק (בהר, קח), וז"ל: 'וּשְׁכָתָה הָאָרֶץ' (ויקרא כה, ב), בההוא נייחא דארעא אצטריכו עבדי נייחא, ובגין כך (כא, ב) 'וּבְשָׁבָעַת יֵצֵא לְחֶפְשִׁי חָנָם', עי"ש כל הענין. אמנם בפ"י הרמ"ז ובמקדש מלך על הזוה"ק (שם) ביארו שזהו שמיטה פרטית של העבד, ומעין שמיטה דעלמא, עי"ש^ה).

וציין בזה מו"ר לדברי המגיד מישרים (ריש פ' משפטים), שסוד הענין שהעבד יוצא בשנה השביעית, אע"פ שאין השמיטה מוציאתו, תלוי במשאחז"ל (שבת סט:) 'המהלך במדבר ואינו יודע אימתי הוא שבת, מונה ששה ימים ושובת', מפני שכל שביעי הוא שבת, כי כל הספירות שבת הן, וכן הענין בזה. ובנותן טעם לציין בזה עוד לדברי המדרש (שמו"ר ל, ה ע"פ גירסת היפ"ת), שכל דין ו' שנים דעבד עברי הוא זכר לששת ימי החול, ושביית השבת, וז"ל: אמר להם הקב"ה לישראל, אני קניתי אתכם במצרים בי' מכות שהראיתי, כשם שאתם מצווים 'שָׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת' (שמות לד, כא), כן לא תעבוד באחריך יותר מ' שנים, שלא בראתי את העולם אלא לו' ימים, לפיכך נתתי לך ו' שנים שתהא רשאי לעבוד בעבד עברי.

מאמר

לדעת בארץ דרָקָה

(תהלים סז, א)

מתוך שיעור משפטים יום ה' תשע"ב

המשפטים שבין אדם לחבירו הם הכנה למשכן

וזהו שכתוב (תהלים סז, א) 'לְדַעַת בְּאֶרֶץ דְּרָקָה, שְׂמֵאֲחֵר שֶׁהָאֲמֵת נְעֻלְמָתָהּ, כְּמִשְׁ (תהלים עז, כ) 'וְעִקְבוֹתֶיהָ לֹא נִדְעוּ, נֶתַן לָנוּ הַקֶּב"ה אֶת הַחֲכָמִים, כְּמִשְׁ (תהלים עז, כא) 'נְחִיטָה כְּצֶאֱזָן עֵמֶק מִשְׁחָה וְאֶהְרֶן, כְּדִי לִלְמַדְם תַּחֲלִילָה אֶת דֶּרֶךְ ה' בְּאֶרֶץ, עַד שִׁיזְכוּ לִיחוּד שָׁמַיִם וְאֶרֶץ כְּפִי שִׁיְהִיָּה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. וְעַל כֵּן צִוִּיהָ ה' אֶת הַמִּשְׁפָּטִים קוּדֵם מֵאֲלָכָת הַמִּשְׁכָּן, כִּי כֹאשֶׁר יִהְיֶה תִּיקוֹן לְאֶרֶץ, יִהְיֶה סוּד יַחוּד שָׁמַיִם וְאֶרֶץ, שֶׁהוּא גִילּוֹי אֲמִיתָת מִצִּיאוֹת הַתּוֹרָה, וְזֶהוּ שְׂאֲחוּז"ל (ויק"ר ט, א) 'דֶּרֶךְ אֶרֶץ קִדְמָה לְתוֹרָה'.

הקב"ה השליך את האמת לארץ בכדי שיוכלו לתקן הכל גם בארץ
כי הנה ה'שמים' רומזים לדביקות בה' ב"ה, כהתכלת (מנחות מג:), כי שם אין דעות בני אדם, אבל הארץ, מחמת עביונה וריחוקה מגילוי אור ה' ב"ה, נמשך אצלה שורש למציאות נפרד וגאות. ולכך לא הוציאה 'עץ פרי' כציווי הקב"ה (ב"ר ה, ט). וע"כ כשנברא ה'אדם' מה'אדמה', נכנס בו שורש האפשרות של חטא, שזהו סוד הכתוב (תהלים נא, ז) 'בְּחֶטְאָ יִחַמְּתֵנִי אֱמִי'. וע"כ קטרגו המלאכים על בריאת האדם (ב"ר ח, ה), מאחר שידעו שעתיד הוא לירד לארציות ולחומר, כפי שבחטא אדה"ר ירדו הנשמות לארץ. אבל מאחר שעיקר רצונו יתברך הוא שיהיה לו דירה בארץ, השליך לארץ את האמת, כמ"ש (דניאל ח, יב) 'וְתִשְׁלַף אֱמֶת אֶרֶץ', כדי שיוכלו בני האדם לשוב ולעלות, ולהכין את הארץ לגילוי השכינה.

אלא שמאחר שהשליך אותה הקב"ה לארץ, נתפזרה ונעשתה עדרים עדרים (סנהדרין צז), שמתוך שיש בכל מקום נקודה נעלמת של האמת, שהוא גילוי אמינות של תורה, ע"כ חושב כל

ע"י דיני התורה זוכים לתיקון השלם

הנה כל דיני התורה שבין אדם לחבירו הם ענין בירור האמת, שעל ידה זוכים בני האדם לשלום ושלום, ולא יכחשו האחד בשני. וע"י בירור האמת נתקן חטא אדה"ר בשורשו, ועי"ז יכולים בני האדם לזכות לתכלית המכוון שחפץ הבורא בכל בריאת האדם.

בכ"ב אותיות התורה נבראו שמים וארץ

כי הנה פתחה התורה בבריאת השמים והארץ כמ"ש 'בְּרִאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, אֲשֶׁר הֵם כּוֹלֵלִים אֶת כָּל פְּרִטֵי הַבְּרִיאָה בְּעִלּוּיָם וּבְתַחֲתוּנֵם, שְׂכוֹלֵם נִבְרָאוּ ע"י הַתּוֹרָה, כְּמִשְׁ בְּזוּה"ק (תרומה, קסא) 'בְּאוֹרֵייתָא אֲבָרִי עֲלֵמָא, כְּלוּמַר בְּכ"ב אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה הַנִּקְרָאִים א'ת'. וזהו א"ת השמים, כְּלוּמַר שְׁבִרִית ה'שמים' רְמוּזִים בְּתִיבַת א'ת', אֲבָל בְּרִיאת הָאֶרֶץ רְמוּזָה בְּתִיבַת ו'א'ת' (זוה"ק בראשית, טו:), כי בארץ מתגלים כ"ב אותיות התורה ע"י הו"ו, שהם החכמים מוסרי התורה שבכל דור (תולדות יעקב יוסף, פ' בראשית).

החכמים מגלים את התורה בארץ, שזהו יחוד שמים וארץ

כי בכדי להביא גילוי אמינות של התורה אצל האדם, ולקרב כל ענין ה'ארץ' לה' ב"ה, הוא ע"י דברי חכמים המלמדים את הלכות התורה, שהם 'דרך ארץ', כְּלוּמַר שְׂמִלְמְדִים אֶת ה'דֶּרֶךְ' כִּיצַד לְהִבְיָא אֶת ה'ארץ' לְתִיקוּנָהּ וּלְיַחֲדָה עִם הַשָּׁמַיִם, כְּפִי שֶׁהִיָּה בְּהֵרָ סִינִי שֶׁהִצִּיעַ הַקֶּב"ה אֶת הַשָּׁמַיִם עַל הָר סִינִי (מְכִילָתָא יִתְרוֹ, מִס' דְּבַחוּדָשׁ ד), וְכִפִּי שֶׁהוּא בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ בְּאֹפֶן שֶׁל קָבַע (בִּיאור הַגְרָא שֶׁה"א, א, יג), שֶׁזֶהוּ שְׁלִימּוֹת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ שִׁיְהִיָּה לוֹ דִּירָה בְּתַחֲתוּנֵם (ב"ר ג, ט; תנחומא בחוקותי יג ועוד), שֶׁהַמִּשְׁמָעוֹת בְּזֶה שִׁיְהִיּוּ הַתַּחֲתוּנִים שׁוֹתֵפִים עִמּוֹ בְּמַעֲשֵׂי בְּרָאשִׁית (הַקֵּד' זוה"ק ה. דַּעַת תְּבוֹנוֹת לְרַמְח"ל, עמ' קעא).

בקצה השולחן

מעשי בראשית והשבת. והוסיף שע"כ הקדימה התורה מצוה זו תחילה, כי היא נכבדת מאד, רומזת דברים גדולים במעשה בראשית. וכו"ה ברבינו בחיי, רקנאטי, ציוני, צורו המור, ועוד. וכן ביאר בספר יחננו על התרגומים (טו ע"א) בדברי התרגום יונתן גופייהו, עי"ש. וכו"ה בספר פרדס יוסף (משפטים, כג) כביאור המקדש מלך, אלא שכתב עוד, דלשון 'שמיטתא' הכוונה על יובל, וכרש"י (גיטין לו.) בשם ירושלמי (שביעית פ"ה ה"ב), עי"ש. ובספר אהבת יהונתן שמרלר על ת"י (סז ע"ב) כתב להג"ה ולמחוק תיבת 'דשמיטתא', עי"ש.

[והעיר, שדבריו סותרים זה את זה, כי לעיל מיניה (בס"י קסח) הביא את לשון הת"כ ד'אין שביעית מוציאה עבדים, אמנם בתוספות ראם (שם) ביאר שכוונת היראים ליובל, או לשביעית למכירה, עי"ש. ויש להוסיף, שכו"ה גם בריב"ש עה"ת (כא, ב) ש'בשביעית שאינו חורש וזורע וקוצר ובוצר, ואינו צריך עבודה כל כך, ישלחנו חפשי חנם', ובאברבנאל (ריש פ' בהר) ש'היה ראוי שבשנה השישית יעבירו שופר, להודיע שבשנה הבאה תהיה שנת השמיטה, כדי שהעבדים יצאו'].

^ה וכן מבואר להדיא ברמב"ן (כא, ב, וכן בדברים טו, יב) שמצוה זו היא זכר למעשה בראשית, כיום השבת וכשמיטה, כנגד ששת ימי

אדם שהוא מונח באמת, ויודע מה הדרך בה צריך לעבוד לקוב"ה, ולכך שלח לנו הקב"ה את החכמים מוסרי התורה, בכדי שיאירו בנו את האמת, ויוציאו מההעלם אל הגילוי. וע"כ אחז"ל (ב"ר יב, טו) שבתחילה רצה הקב"ה לברוא את העולם במידת הדין, וכאשר ראה שאינו מתקיים, עמד ושינתף עימה מידת הרחמים. כלומר שבתחילה נתרחה הארץ מגילוי אור קדושתו יתברך, וע"כ שיתף עימה מידת הרחמים, ע"י שנתן את התורה בארץ ושתל את מוסרי התורה בכל דור, שעל ידם אפשר לבטל הדין וההסתרה.

נשמות הצדיקים השלמים לא נפלו לארציות ואף גופם קדוש מאוד

והנה בכל אדם יש את ענין ה'שמים' וה'ארץ', כי ג' שותפים הם באדם, הלבן מאביו, האדמומיות מאימו, והקב"ה נופח בו נשמה (נדה לא), וכ"ז הוא בדומיא דאדה"ר כדאיתא בזוה"ק (רע"מ קדושים, פג), שגבלו הקב"ה ממים ואדמה (ב"ר יד, א), כ"ה'אב' ממשיך באדם את ה'מים', שהם כנגד ה'שמים', וה'אם' ממשיכה בו את החומר וה'עפר', שהוא כנגד ה'ארץ' כדאיתא בזוה"ק (פנחס, ריט).

וגם בנשמות הכלולות באדה"ר, היו נשמות שהם כנגד ה'ארץ', ונשמות שהם כנגד ה'שמים'. ונשמות הצדיקים הגדולים הסתלקו מאדה"ר קודם שחטא (שעה"ג הקד' לט, עמ' הסד), כי לא נדבק בהם מסיגי ושורשי הגאווה שהיו בארץ, מחמת מעלת נשמותיהם שהיו סמוכים אליו יתברך מאוד. וע"כ אינם שוכחים אותו יתברך לעולם, ואף שיורדים למקום הארץ, אינם שוכחים את גדולתו ונוראותו, וכאדם שיש בידו את דמות דיוקן המלך, שרואהו תמיד ונזכר בכל גדולתו ורוממותו. ולכך אף מסירים מאיתם את כל טבעי הגוף הנמשכים מהחומר והגשמיות, והוא מש"כ (תהלים כז, י) 'כִּי אֶבִּי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי, וְה' יִצְפְּנִי', וכמובא בתיקו"ז (ת"י יב, כז. ת"י כא, מח): ובע"ח (שער מט, ב), שהצדיקים הגדולים זוכים להפוך את גופם לחומר דק ורוחני ששורשו מהיכל הספיר שבעולם הבריאה.

כל מטרת קדושת הצדיקים היא לגלות את דרך האמת, שלא יפלו לגסות

והו' וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׁים לְפָנֶיהֶם, שציוה הקב"ה למשה, שזכה למדרגת 'שמים', ש'שים' לפני בני ישראל את משפטי הדרך 'ארץ'. וכך הוא בכל החכמים מוסרי התורה שקבעו וגדרו בכל דור את הסייגים הנדרשים לקיום התורה, כדי לשמור את ישראל שלא יהיו 'גסים' בדין, כלומר שלא יטו אחר הארציות, וישכחו את הקב"ה ויפלו לגאווה. וזה שתיכף בריש אבות (א, א) המדבר בענין מסירת התורה, סידר והסמך התנא את אזהרת 'הווי מתונים בדין' ל'ועשו סייג לתורה'.

כפי ההכנה בששת ימי המעשה כך זוכה לייחד שמים וארץ בשבת קודש

וע"כ ציווה הקב"ה תחילה על דיני עבד עברי, כי בתיקון ענין העבדות תלוי כל עיקר מדרגת האדם לברר האמת ולייחד שמים וארץ. כי תחילה חפץ הקב"ה בביטול וההכנעה של האדם, שע"ז דוקא מתגלית כבוד מלכותו יתברך, ורק לאחר מכן יעשהו הקב"ה כשותף במעשיו. כי כל חטא אדה"ר היה כשנטה אחר אחר עצת הנחש שאמר 'הֲיִיתָם כִּאלֹהִים' (בראשית ג, ה), שסבר בדעתו שיזכה תיכף להיות כשותף לקב"ה, ולא המתין לשבת (ליקו"ת פ' בראשית, עמ' ה), שאז מעיד שהקב"ה עשה עושה ויעשה לכל

המעשים, וע"ז הקב"ה מעלה עליו כשותף עמו בכל מעשה שמים וארץ (שבת קיט). וזה היה עיקר פגמו, שלא המתין בהכנעה למדרגה זו. כי בתחילת כניסת האדם לדרך ה' נכנס בו גסות ורמות רוחא, שחושב מתחילה שהוא שותף לקב"ה במעשיו, בין בעסק התורה בין בעניני דעלמא, עוד קודם שממליך את הקב"ה.

כי שבת היא מדרגת 'בן', וימי החול הם מדרגת 'עבד' (תיקו"ז חדש קכז). שבשבת מתגלה ב'ארץ' ענין ה'שמים', שהוא התגלות התורה, כי 'בשבת נתנה תורה' (שבת פו). אבל לזה צריך להכין את הארץ, שהיא ששת ימי החול המלבישים לשבת, וכפי שהכין משה את ישראל קודם מעמד הר סיני. כי ימי החול הם בסוד מידת הדין, וכפי מה שממתקה ע"י ביטול הגאות, כך זוכה בשבת לייחד שמים וארץ, ולידע שהקב"ה הוא שבאמת עשה עושה ויעשה לכל המעשים.

קין שנאחזה בו זוהמת הנחש נפל לגאות משא"כ הבל

כי בששת ימי המעשה שהם במדרגת עבד, נאחזים ביותר הסיגים מזוהמת הנחש, וכענין קין שנאחזה בו מאד זוהמה זו כמובא בזוה"ק (בראשית, נה), שעל כן אמרה עליו חוה (בראשית ד, א) 'קִנְיִתִּי אִישׁ אֶת ה', שביצירת קין היא שותפה עם הקב"ה (רש"י שם), שבזה טענה בחטא עץ הדעת. ולכך היה קין עובד אדמה, כי היה קשור בארץ מאוד. ולכך לא עלה קרבנו לרצון, כי טעה וסבר שהוא מביא הקרבן ושותף לקב"ה (אמת ליעקב שפירא, פ' בראשית). משא"כ הבל הביא את כל כולו (חקור דין לרמ"ע ח"ג, ז; גבול בנימין ח"ג, בראשית א), כמ"ש (בראשית ד, ד) 'הִקְבֵּל הִבִּיא גַם הוּא', כי לא סבר שהוא עושה איזה דבר, אלא ייחס את הכל אליו יתברך, ונכנע לפניו (ז"ח בראשית, כה). וע"כ זכה הבל להתגלגל במשה רבנו (תיקו"ז ת"י טט, צט); שעשאו הקב"ה שותף בכל גזיו עלמא (ילקו"ש שמות רמז קעג), וקרא את התורה על שמו (מכילתא בשלח, מס' דשירה א).

כי הכל תלוי כפי מידת ההכנעה וההמתנה, שאע"פ שמאמין האדם בעוה"ב, לא יטה אחר תאוותו לקבל השכר תיכף בעוה"ז. ולזה השליך הקב"ה את האמת 'ארץ', שהוא עבודת ימי החול, שצריך הוא לברר העבודות, שיעבוד שלא על מנת לקבל שכר, עד שיצא לחרות ויתגלה אצלו הכתוב (ויקרא כה, נה) 'כִּי לִי בְנִי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים', כלומר שכל מעשיהם שלי הם, כי 'כל מה שקנה עבד קנה רבו' (קידושין כג), וכפי מה שמשעבד עצמו בששת ימי החול כעבד שלא על מנת לקבל שכר, כך תאיר לו השבת ביותר עד אין קץ להיות כשותף ולא כעבד.

אם לא ממתיקים את הדינים ע"י הלכות התורה כראוי משתעבדים האומות בישראל

כי מה שהארץ רחוקה מאור קדושת ה' ב"ה, הוא מפני הגבורות שבה, שהם ענין הסתרה כנודע (מבוא שערים, עמ' שפא), ועיקר תיקונה הוא כאשר יצאו הגבורות כולם מן הכח אל הפועל, שע"ז יהיה יחוד שמים וארץ בשלמות, ונזכה לגאולה, שהוא ענין הכתוב (שמות כא, ב) 'וּבְשִׁבְעַת יָצָא לְחֻפְשִׁי' (תורה אור משפטים, עו ע"א). ובב' עניינים מתבטלים הגבורות והסתרת אור ה' ב"ה מן הארץ: או כאשר דנים במשפטי התורה כראוי, או כאשר מתגלית בעולם הנהגת הדין ומשעבדים אומות העולם ח"ו את ישראל. וכאשר דנים במשפטי התורה לאמיתה, ממתיקים ע"ז את הדין בשרשו, שהוא מדרגת הבינה ושם ס"ג (ע"ח שער הכללים פ"ח), וע"ז נמשכים רחמים

השראת השכינה בבית המקדש הוא ע"י עבודת הדרך ארץ

ואי אפשר לבוא למדרגה של השראת השכינה במשכן ובית המקדש בלא דרך ארץ, ולכן סביב המשכן רבו הלבושים והמחיצות (זוה"ק בראשית, כט. פי' מהר"א שה"ר ג, טו), שהם ההנהגות בששת ימי החול (זוה"ק תרומה כז: קכח). להכין לשבת (מאור עינים, ויקהל). כי ה'שבת' קיימת בכל ימי השבוע (הקד' זוה"ק ה: מגיד מישרים, משפטים), ואשר על כן 'שבוע' נקרא 'שבת' (רמב"ן שמות כ, ח), וביום השביעי היא בלא לבוש והסתרה (שפת אמת בראשית, תרל"א) וזהו 'מַלְכוּתָהּ מַלְכוּת פֶּלַעַלְמִים' (תהלים קמו, יג), כלומר גם בימי החול (ליקו"ת לאדמו"ר הזקן, צז ע"א). וכשאין האדם נוהג בדרך ארץ, וגס לבו במשפטי התורה, זהו פגם בכבוד ולבוש המלך, אשר גורם לגלות את הנהגת מידת הדין ע"י שיעבוד האומות ח"ו.

לא לבטל לימוד ההלכה לעולם,

וגם הנקיות והסדר הוא תחילת טהרת האדם

ולכן אף אם רוצה האדם לעסוק בלימוד זוה"ק וכיצא, צריך לילך בדרך ארץ ולהקפיד על לימוד גמרא והלכה, שלא לבטל לימוד זה בכל יום, חוק לא יעבור, כפי שאינו מבטל מצוות תפילין. וכן כשחפץ האדם לזכות לקדושת המחשבה, שהוא ענין 'שמים', צריך קודם שיבדוק את עצמו שיהיה בנקיות ודרך ארץ, ויהיה מסודר בכל ענייניו, שזהו תחילת טהרת האדם. והכלל, שקודם שיחפץ האדם במדרגות גדולות, יכין ויתקן עצמו בענין הדרך ארץ, שהוא הכלי להגיע לקדושה וידיעת התורה באמת.

ההלכות שבין אדם לחבירו מצילים אותנו

ממחלוקת כמו קין והבל ע"י משה רבינו

זהו מש"כ 'אֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׁים לִפְנֵיהֶם, שמאחר שהרג משה את חלק הרע הגמור שבקין ע"י שהרג את המצרי (שעה"ג הקד' לו, עמ' קכד), נמשך שורש קין המעורב מהטוב ומהרע אצל הבריות, שהוא ענין קליפת נוגה וששת ימי החול (תיקו"ז תי' סט, קט. ע"ח מט, ד), ועל זה ציווהו הקב"ה ללמד לבני ישראל את המשפטים והדרך ארץ, שלא יבואו לידי מחלוקת של קין על הבל, אלא יתקנוהו ויעלוהו, כמ"ש (בראשית ד, טו) 'וַיִּשֶׂם ה' לְקַיִן אוֹת, לְבִלְתִּי הָפֹת אוֹתוֹ כָּל מִצְאָו, ואחז"ל (תנחומא בראשית י) 'אות שבת מסר לו'. כי כבר הרגו משה במצרים, ועתה נשאר חלקו הצריך תיקון אצל כל אחד ואחד, ע"י הבל שהוא משה, הממשיך את המשפטים לישראל לשמרם מלהיות גסים בדין, לשמר את הדרך 'ארץ', ולהכנינה ליחוד עם ה'שמים', שהוא ענין השראת השכינה במשכן ובבית המקדש, במהרה בימינו אמן.

עליונים ושפע וברכה לישראל. אבל זהו דוקא כשדנים את הדין מתוך ענוה ושפלות, שהוא מתינות הדין, כי מאחר שהדין מקושר לששת ימי החול, שהרי 'אין דנים בשבת' (סנהדרין לה), ע"כ יכול הדיין בקל לטעות ולהיות 'גס' בדין, שהוא היפוך השם ס"ג, ואז אין הדין מתמתק ח"ו.

דקדוק ההלכה הוא לבושי השבת שבו ימי החול וביטול הגאות הוא המשכת הארת שב"ק אליהם

ובששת ימי החול צריך האדם לזכות בעבודתו, הן ל'דרך ארץ', והן ל'ביטול הגאות'. 'דרך ארץ' הוא קיום השו"ע ודקדוק ההלכה, שהם לבושי התורה, כמ"ש במדרש (שמו"ר ל, ג) שהתורה דינים מלפניה ומאחריה, והם גם לבושי השבת, ע"י ששת ימי החול. וצריך למתק הדינים ע"י דקדוק ההלכה, ובזה מגלה את מדרגת השבת אף בששת ימי המעשה. ו'ביטול הגאות' הוא שיהיה כענין העבד שעובד לרבו שלא על מנת לקבל פרס (אבות א, ג), ובזה זוכה למדרגת השבת, שהוא הגילוי שה' ב"ה עושה לכל המעשים, וכמשאחז"ל (שבת י:). כל הדין דין אמת לאמיתו, מעלה עליו הקב"ה כאילו הוא שותף במעשה בראשית, כלומר שמגלה את שבת אף בששת ימי החול.

סמיכות פרשת משפטים לאיסור מעלות המזבח

ולזה אחז"ל (שמו"ר ל, ב) שע"כ נסמכה פרשת משפטים לפרשת (שמות כ, כב) 'וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹתַי עַל מִזְבְּחִי, ללמד שלא יפסעו הדיינים פסיעה גסה בדין, שזהו ענין הדרך ארץ כדלעיל, כלומר שאף שמקיים האדם תורה ומצוות הרבה, אעפ"כ לא יהיה גס במחשבתו על הכח שנתן לו הקב"ה, לחשוב שהוא שותף למעשיו יתברך, אלא ימשיך על עצמו את הארת השבת קודש, שהיא ענין החירות מהעבדות.

דרך ארץ הוא שינהג כבדרך הטבע ויעסוק בתפלה והכנעה

וכדי לזכות להיות מתון בדין ולבטל הגסות, הוא ע"י החכמים מוסרי התורה, שהם מלמדים את ישראל כיצד לנהוג בדרך ארץ, שאם הזיק אדם או רכוש, צריך לשלם לחברו, אף שה' עושה לכל המעשים. וכן הוא בעבודת האדם, שאף שידוע הקב"ה כל מחשבות האדם, יש לאדם ליגש להשי"ת בתפילה והכנעה, כמ"ש (שמות יט, ח) 'וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֶל ה', ופירש"י שבא הכתוב ללמדך דרך ארץ ממושה, שלא אמר, הואיל וידוע מי ששלחני, איני צריך להשיב' וע"כ שאל הקב"ה את אדה"ר 'אֵיכָה' (בראשית ט, ט), לעוררו ולרמוז לו שפגם בענין הדרך ארץ, שסמך על השגחתו יתברך, ולא התנהג בהכנעה כראוי (סנהדרין לה: הקד' טור ברקת).

בשורה משמחת

לבקשת רבים ניתן לשמוע בקו 'שיעורי הינוקא'

עובדות והנהגות מחיינו ואורחותיו של מו"ר שליט"א בשלוחה 4

מאת הגאון הרב יחזקאל צמח שליט"א ותלמידי חכמים נוספים. וכן בשלוחת המאזינים שלוחה 6.

כמו כן את השיעורים האחרונים שמסר מו"ר ומאמר יומי.

מס' הקו 02-5-306-506 האזינו ותחי נפשכם.

© כל הזכויות שמורות; לתגובות הערות והקדשות וכן לקבלת הגיליון ניתן לפנות לכתובת אימייל: m.yam.shlomo@gmail.com או בטלפון 054-84-34-755.

הגיליון יוצא כעת בכמות מצומצמת למעוניינים לקחת חלק בדיכוי הריבים הגדול ניתן לפנות לכתובת הנ"ל. ניתן לתרום לאחזקת העלון במספר הטלפון 03-7630585 שלוחה 7426 בשלוחה 1 ולציין בשלוחה 2 את ההקדשה.